

УДК 930.2:003.074(=163.41)

ISSN–1451–3072

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Међуопштински историјски архив у Чачку

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ

КЊИГА 11 (2012)

ОДГОВОРНИ УРЕДНИЦИ

Андрија Веселиновић, Ђорђе Бубало

Београд 2012

Срђан Рудић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА ДУКЕ ДРАЧКОГ БАЛШЕ II ДУБРОВЧАНИМА**

Тузи, 1385, април 24.

Сажетак: Балша II је 24. априла 1385. године у Тузима издао повељу Дубровчанима којом је потврдио повеље цара Душана и брата му Ђурђа о слободама њихових трговаца у својој земљи и обавезао се да плати дугове које је имао према њиховим трговцима. У овој повељи Балша II носи титулу „дука драчки“.

Кључне речи: Балша II, Дубровник, Ђурађ, цар Стефан, повеља, Тузи, Плоче, протовестијар Филип.

Опис исправе

Повеља Балше II Дубровчанима од 24. априла 1385. године сачувана је у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Текст је записан дипломатичким брзописом у 18 редова на хартији димензија око 295 x 225 мм.¹ Хартија је на местима превоја физички оштећена, тако да су уништени мањи делови текста. Реконструкција оштећених делова текста извршена је на основу старијих издања. Повеља је оверена воштаним печатом који је налепљен испод текста. На хартији је видљив водени знак.

На позадини повеље се налази запис: *La pouelia de miser Balsa fata per le franchiçie delli mercadanti, quando fo ser Matio de Çorçi ambasiatore*

* Ел. пошта: istorinst@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

¹ Димензије повеље према подацима из Архива САНУ су 295 x 225 мм. Архив САНУ, Стара збирка, № 443, табла 98. Према Божићу Шекуларцу повеља је димензија 296 x 205 мм – Б. Шекуларец, *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград 1987, 173.

allo ditto signor MCCCLXXXV, ind. VII као и новији записи № 123. an 1385. и N 20 del Pach VII.

Ранија издања

П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*, 87–88; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 202–203; С. Новаковић, *Законски споменици*, 197–198; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 109–110; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, 166–173.

Углавном читко исписан текст није задавао тешкоће приређивачима, тако да се највећи број разлика своди углавном на начелни приступ појединих приређивача начину издавања средњовековних докумената.

Текст исправе*

+ И Балша милости в[о]жишмь дѣка драчки и шце имамь хотение пишѣ и повелевамь |2| да естъ въ свед(е)ние вса(ко)мѣ человекѣ како доге къ мнѣ поклицарь Мате Жѣрьговик(ь) |3| вѣдъ град(а) Дѣбровника и говори ми за работе и за тръговце и за слободѣ и за по|4|велк г(оспо)д(и)на ми и брат(а) ми Гюргта и мое. И га видевь негово добро говорене вѣдъ приг|5|тель моиѣх властель <града> Дѣбровника хотеки да естъ любовь стара мегѣ нами |6| паче по(т)врьгюю <пове)лк брат(а) ми Гюргта и мое како да сѣ тврѣде и непоколе|7|биме и како да хо(д)е ниѣх <т)ръговци по моиѣ земли да сл(о)бодно кѣ(п)ѣ(ю) и <про)даю |8| безъ ни(е)д(не) забаве и ако <имь) кто ѣзме цю любо силомь га да плакю вѣдъ мое |9| кѣкѣ а <га д)а ищѣ <кривца) и тръговци кои минѣю ѣ срьблѣ на Даню да не плате |10| нища ни да плактаю <... ц)арине ни врод(о)ве кое нѣсѣ имали з(а)конь ѣ ц[а]ра Стефана |11| и ѣ Гюргта и цю се наге д(а) смь) дльжнь тръговцемь дѣбровьчим(ь) да <и)мь испраю и ако се |12| слючи да се разбие д(рѣ)во дѣбровчко ѣ моиѣ землѣ да нѣстъ никто волнь цю |13| ѣзети или забавит(и). И <кто) ли дръзне потворивь сие више ѣписано такови да |14| плати .ѣ. сът перпер и д(а) ми е невѣрьнь и такои даю вѣрѣ) мою и моиѣх властель |15| да не потворѣ сие писани(е) до мога живота. Я писа се сиа повелѣ вь лѣто |16| рождьства Христова на т(ис)ѣ)кю и .т.п.ѣ. м(ѣ)с(ѣ)ца априла .кѣ. днь ѣ Тѣзѣхъ близѣ |17| Плоче.
|18| Я томѣ милостникь прот(о)витирь Филипъ

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин Голубовић.

Превод

Ја Балша, милошћу Божјом дука драчки и даље, пишем и заповедам да је на знање свакоме човеку како дође код мене поклисар Мате Журговић из града Дубровника и говори ми за послове и за трговце и за слободу и за повеље господина ми и брата ми Ћурђа и моје. Ја, видевши његово тачно говорење од пријатеља мојих властеле града Дубровника и, желећи да је међу нама стара љубав, потврђујем стога повеље брата ми Ћурђа и моје тако да су тврде и непромењиве и да иду њихови трговци по мојој земљи, да слободно купују и продају без иједне сметње; ако им неко узме нешто силом да ја плаћам од моје куће и ја да тражим кривца; трговци који иду у Србље преко Дања да не плате ништа, и да не плаћају царине и прелазе преко реке које нису биле законите у цара Стефана и у Ћурђа; да се дубровачким трговцима исплати што се нађе да сам им дужан; ако се деси да се разбије дубровачка лађа у мојој земљи да не сме нико ништа узети или им сметати. Ко се дрзне да наруши више записано да плати 500 перпера и да ми је неверан. И такође дајем веру своју и моје властеле да не наруше ово писаније за мога живота. Писа се ова повеља 24. априла 1385. године од рођења Христова у Тузима близу Плоче.

А томе милосник протовестијар Филип.

Дипломатичке особености

Иако је 1379. године издао повељу којом је Дубровчанима потврдио привилегије, Балша II је 24. априла 1385. године у Тузима издао нову повељу којом је поновио ранија обећања и обавезао се да плати постојеће дугове дубровачким трговцима. Разлог издавања нове повеље, после свега шест година, лежао је у проширењу територије којом је владао, али и у непоштовању ранијих обавеза и све чешћем одузимању робе дубровачким трговцима до чега је долазило у Светом Срђу, Скадру, Бару и Врегу.²

Повеља нема неких изразитих карактеристика које би требало посебно описивати. Оно што је чини јединственом јесте да је то једина сачувана повеља настала у канцеларији Балшића у којој се неки члан ове породице титулише као дука драчки (*И Балша милости в[о]жиѡмь дѡка драчки*). Као „дукс“ Драча Балша II се помиње и у једном грчком документу насталом исте године. Балша II је уједно и први јужносло-

² *Историја Црне Горе 2/2*, Титоград 1970, 46 (С. Ћирковић).

венски великаш који је понео ову титулу. Титула дукса у то време међу балканским словенским великашима није имала значај који ће добити касније када је, у облику херцег, буду носили Хрвоје Вукчић Хрватинић и Стефан Вукчић Косача.³

Јединствен је начин на који је причвршћен печат који је налепљен испод текста повеље. Из папира повеље изрезана је рупа димензија 12 x 25 мм кроз коју је провучена папирна трака дуга 32 и широка 15 мм. Трака је прилепљена на полеђини папира повеље, док је на њу на лицу повеље наливен восак и ударен типар. Печат није причвршћен на повељу већ само на траку, па се према томе може означити и као налепљени и као висећи печат. До овог необичног начина на који је печат налепљен дошло је због кварења траке – хартија је била припремљена за налепљивање печата на српски начин, а како је то због покварене траке пропало, писар је, да не би морао поново писати исти документ, приступио овом необичном начину стављања печата.⁴ <и>

Печат је оштећен. Био је израђен од црвеног воска. Печатна плочица првобитно је имала промер од 36 до 40 мм, а њена највећа дебелина износила је 5 мм на средини да би на ободу била 2 мм. Типар је имао два концентрична круга уз обод (промер спољног круга је 33 мм) између којих се налазио натпис који је само делимично читљив.⁵ Према Алекси Ивићу, који је први описао овај печат, сачувани део натписа гласи <...>мми <...>ва <...>д.⁶ Грегор Чремошник је прочитао само три слова – **БИА**⁷, док се према Божидару Шекуларцу види реч **Балса**.⁸ Разлике постоје и у опису представе на печату. А. Ивић пише да је на штиту, нагнутом удесно, представљена глава курјака. Над штитом се налази затворени шлем, док је залеђе ишарано.⁹ Опис Г. Чремошника је детаљнији. Према његовом опису грб у пољу печата састављен је од штита и шлема изнад њега. Штит, који је удесно положен, је „тарча“ са округлим изрезом за копље при десном врху – у Европи се овакви штитови користе после 1350. године. На штиту је представљена глава вука са отвореним чељустима. Шлем изнад штита је типа „кофе“ са прорезом

³ *Историја Црне Горе* 2/2, 46.

⁴ G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slave-
na*, Sarajevo 1976, 90.

⁵ *Isto*, 137.

⁶ А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 28, табела V, № 26.

⁷ G. Čremošnik, *nav. delo*, 137.

⁸ Б. Шекуларец, *Дукљанско-зетске повеље*, 173.

⁹ А. Ивић, *нав. дело*, 28, табела V, № 26.

за гледање. У пољу са обе стране штита назиру се остаци кићења са биљним орнаментом.¹⁰

Просопографски подаци

Мате Журговић, 2 (ред у изворнику) – дубровачки властелин (1361–1400). Отац му је био Vita f. Mathei Vitagne de Georgio, а мајка Тамара, кћерка Junius-a de Gondola. Према Тамари називани су Матео-ви синови Тамарићи. Мате је био ожењен Маром. Имао је пет синова (Мароје, Никша, Влахуша, Живан, Јакоб) и четири кћери (Тамара, Франуша, Анукла, Лењуша).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 216–225, табла бр. XXXI/1.

Филип, 18 – Филип Барели, Млечанин, протовестијар у служби Балше II и Ђурђа II Страцимировића. У првој половини 1390. године, у време сукоба између Ђурђа II и Константина Балшића, нашао се заједно са децом у затвору. Две године касније био је на слободи и прешао у Драч где је ступио у службу Ђорђа Топије.

Литература: *Историја Црне Горе* 2/2, 33, 46, 52–54, 56, 58 (С. Ћирковић, И. Божић); М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века*, Београд 2000, 76–77.

Важнији појмови и установе

Дука драчки, 1 – титула везана за Драч и околну област која је као територијална целина била у оквиру Напуљске краљевине. Титула је поверавана високој господи, често рођацима краљевске породице. Пре Балше II титулу су носили Лудвиг Наварски и Роберт од Артоа. Балшином смрћу титула дуке драчког престала је да постоји.

Литература: *Историја Црне Горе* 2/2, 46, (С. Ћирковић); *ЛССВ*, 774–776 (С. Ћирковић)

Топографски подаци

Тузи, 16 – место код Подгорице.

Плоче, 17 – место код Подгорице.

¹⁰ G. Čremošnik, *nav. delo*, 137.

Srdan Rudić
Institut d'Histoire
Belgrade

**CHARTRE DU DUC DE DYRRACHIUM BALŠA II
EN FAVEUR DES RAGUSAINS**

Tuzi, 1385, avril 24

Résumé

Balša II délivre le 24 avril 1385, à Tuzi, une charte en faveur des Ragusains par laquelle il confirme les chartes qui leur ont été délivrées antérieurement par lui-même et son frère Đurađ. Par ce charte, il accorde aux négociants ragusains le droit de se déplacer librement sur ses terres et d'y faire commerce – achat et vente - de marchandises, il s'engage à les dédommager de tout ce qu'on pourrait leur prendre par la force, il octroie aux négociants qui se rendraient en terre serbe en passant par Danj l'exemption des taxes de douane et péages de rivières qui n'existaient pas à l'époque de l'empereur Stefan et de Đurađ, il promet qu'il paiera aux Ragusains tout ce qu'il leur doit, et il interdit que l'on prenne les marchandises des navires ragusains qui viendraient à s'échouer sur sa terre. Dans cette charte Balša II porte le titre de « duc de Dyrrachium ».

Mots-clés : Balša II, Dubrovnik, Đurađ, empereur Stefan, charte, Tuzi, Ploče, protévestiaire Filip.